

Bogusław Dopart

Poemat romantyczny
epopeja
summa poetica

O Panu Tadeuszu Adama Mickiewicza

**Poemat romantyczny,
epopeja, summa poetica**

STUDIA

DZIEWIĘTNASTOWIECZNE

ROZPRAWY TOM 22

BOGUSŁAW DOPART

**Poemat romantyczny,
epopeja, summa poetica**

***O Panu Tadeuszu*
Adama Mickiewicza**

Kraków 2023

Bogusław Dopart
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
ID <https://orcid.org/0000-0002-0263-9057>
✉ boguslaw.dopart@uj.edu.pl

© Copyright by Bogusław Dopart and Księgarnia Akademicka, 2023

Recenzent
prof. dr hab. Elżbieta Nowicka

Opracowanie redakcyjne
Dorota Ilnicka

Projekt okładki
Hanna Kiszka

ISBN 978-83-8138-975-4 (druk)
ISBN 978-83-8138-976-1 (PDF)
<https://doi.org/10.12797/9788381389761>

Na okładce wykorzystano obraz nieznanego artysty
Przeprawa wojsk napoleońskich przez Niemen (1810 r.), domena publiczna

Projekt sfinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych
przez Ministra Edukacji i Nauki w ramach Programu Doskonała Nauka II

Minister
Edukacji i Nauki

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl
<https://akademicka.pl>

Spis treści

Wstęp	7
<i>Pan Tadeusz</i> jako poemat romantyczny. Historia szlachecka i poemat liryczny.....	11
Homer i Wergiliusz w świadomości twórczej autora <i>Pana Tadeusza</i> (przegląd problematyki)	47
<i>Pan Tadeusz</i> – domniemany epos słowiański	79
Wokół epopeiczności <i>Pana Tadeusza</i>	97
Ksiądz Robak. Postać w strukturze poematu romantycznego	129
Bajronizm, czyli ukryte oblicze <i>Pana Tadeusza</i>	143
<i>Pan Tadeusz</i> – powieścią romantyczną?.....	161
<i>Pan Tadeusz</i> w kulturze czasów rozbiorowych.....	179
<i>Pan Tadeusz</i> – Mickiewiczowska summa poetica	207
Zakończenie. Soplicowo i jego wizja równowagi	231
Bibliografia	245
Nota bibliograficzna.....	260
Summary. Romantic Poem, Epic, Summa Poetica. <i>Pan Tadeusz</i> by Adam Mickiewicz.....	261
Indeks osobowy.....	265

Wstęp

W badaniach nad *Panem Tadeuszem* ważną cezurę przyniósł rok 1998. Obchody dwusetnej rocznicy urodzin Adama Mickiewicza upływały właśnie pod znakiem poematu soplicowskiego. Nową redakcję tekstu arcydzieła (po klasycznych opracowaniach Stanisława Pigonia, Leona Płoszewskiego i Konrada Górskiego) przygotował dla Wydania Rocznicowego Zbigniew Jerzy Nowak. Wznowiono wciąż inspirujące prace mickiewiczowskie, na czele z monografią Stanisława Pigonia „*Pan Tadeusz*”. *Wzrost, wielkość, sława*. Plonem międzynarodowych konferencji rocznicowych (m.in. na Uniwersytecie Jagiellońskim i Uniwersytecie Śląskim) były zbiory studiów i rozpraw, takie jak: „*Pan Tadeusz*” i *jego dziedzictwo* (dwie części, red. Franciszek Ziejka i Bogusław Dopart, Kraków 1999, 2006); *Mickiewicz i Kresy* (red. Zofia Kurzowa i Zofia Cygał-Krupowa, Kraków 1999); „*Pieśni ogromnych dwanaście...*”. *Studia i szkice o „Panu Tadeuszu”* (red. Marek Piechota, Katowice 2000). W Instytucie Badań Literackich PAN powstała monumentalna księga *Mickiewicz. Encyklopedia* (współautorzy: Jarosław Marek Rymkiewicz, Dorota Siwicka, Alina Witkowska, Marta Zielińska, Warszawa 2000). Ten sam ośrodek badawczy oraz Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza patronowały kolejnemu tomowi *Kroniki życia i twórczości Mickiewicza* za lata 1834-1840 w opracowaniu Marii Dernałowicz (Warszawa 1996); tom ów dokumentował między innymi fazę najwcześniejszą recepcji *Pana Tadeusza*. Druga w historii kina adaptacja epopei, w reżyserii Andrzeja Wajdy, weszła na ekrany w roku 1999, a japońskiej promocji tego obrazu towarzyszyła prezentacja pierwszej edycji przekładu poematu. Włączyły się do obchodów jubileuszowych – głównie z „panatadeuszową” ofertą – radio i telewizja; na estradzie Polskiego Radia czytali poemat, księga po księdze, znakomici aktorzy, a poczet ten otwierał Gustaw Holoubek. Lektury w studiach radiowych, konkursy i teleturnieje wzbogaciły pod względem znajomości tekstu i metodyki także dydaktykę szkolną.

Idea niniejszej monografii zrodziła się dokładnie wtedy – w przedziale czasu obejmującym przygotowania i przebieg jubileuszu mickiewiczowskiego.

U źródeł koncepcji pracy tkwił problem: czy aktualne rozumienie *Pana Tadeusza* spełnia kryteria interpretacji historycznie adekwatnej – i jakie znaczenie dla pogłębienia rozumienia dzieła miałyby prześledzenie potencjalności artystycznych i estetycznych poematu romantycznego (czy na pewno romantycznego? czy wciąż jeszcze romantycznego?) oraz ponowne przemyślenie atrybutów *Pana Tadeusza* jako epopei narodowej i epopei nowoczesnej.

Pierwszym impulsem interpretacyjnym stało się uświadomienie sobie, że Stanisław Pigoń, badając we wspomnianej monografii „wzrost” *Pana Tadeusza* od prowincjonalnej idylli do poematu bohaterstwa i wzniosłości, ukazał podkład tego synkretyzmu i tego dynamizmu wypowiedzi poetyckiej, które w optymalnym zakresie zrealizował polski geniusz, autor ostatniej europejskiej epopei, a które praktykowali jeszcze przed romantyzmem między innymi znamienici twórcy niemieckiej Burzy i Naporu oraz weimarskiego neoklasycyzmu. W rozdziale o *Panu Tadeuszu* jako historii szlacheckiej i poemacie lirycznym, o dziele na epickich formach podawczych (rozsadzanych od środka przez żywioły mowy lirycznej i dramatycznej) budującym biegunowo kontrastowe i permanentnie współbieżne estetyki rodzajowe – estetyki epickości i liryczności, przedmiotowej obiektywności i podmiotowej intymności – w tejże rozprawie mogłem zdyskontować świetne i oryginalne rodzime badania nad formą romantyczną. Prace Zygmunta Łempickiego, Juliusza Kleintera, Stefanii Skwarczyńskiej, Kazimierza Wyki, a w ostatnich dziesięcioleciach koncepcje Czesława Zgorzelskiego, Mariana Maciejewskiego, Ireneusza Opackiego (by wymienić jedynie przedstawicieli szkoły lubelskiej) prowadziły konsekwentnie ku integracji genologii historycznej z estetyką – i ten nurt badań starałem się domknąć poprzez studium *Pana Tadeusza* jako formy ponadgatunkowej (poematu uniwersalnego) z rozróżnieniem właściwych poematowi komponentów epickości i liryczności, tworzących kolejne dominanty w przebiegu poematu.

Dynamika epopeiczna *Pana Tadeusza* prowadzi – według poniższych badań – od prezentacji świata tradycyjnego (dominanta gawędowości), poprzez powieściową temporalizację i aktualizację dziejową świata poetyckiego (powieść tradycyjna wierszem), do epopeicznej syntezy heroizmu postaci pierwszego planu i bohatera zbiorowego: Księdza Robaka i Legionów, misteryjnego światooobrazu i historiozofii wolności (poemat

heroiczno-misteryjny). Poszukiwanie generalnej atrybucji genologiczno-estetycznej poematu nie może jednak obyć się bez weryfikacji hipotezy, która nadawałaby *Panu Tadeuszowi* charakter innej syntetycznej, wielkiej formy tamtej epoki, mianowicie powieści romantycznej. I chociaż cechy epopeiczne, od początku w fabule dzieła obecne, uzyskują ostatecznie pozycję dominującą, podmiotowy, metapoetycki, liryczny *Epilog* uprawnia do stwierdzenia, że alternatywne lektury genologiczno-estetyczne *Pana Tadeusza* (ta epopeiczna i ta, w romantycznym rozumieniu terminu, powieściowa) tworzą alternatywę, aporię, której w ostatecznym rozrachunku nie da się uchylić.

Wielkim zaskoczeniem dla autora niniejszej monografii było uświadomienie sobie, że choć dzieło Mickiewicza zostało rozpoznane jako epopeja już w roku 1836 przez niemieckiego literata Wilhelma Häringa, a podobnie atrybuowane w Polsce już od początku lat czterdziestych XIX wieku, niektóre kardynalne problemy związane z epopeicznością *Pana Tadeusza* niemal nie zaistniały lub zachowały anachroniczny charakter badań. Zabrakło pełniejszego obrazu XIX-wiecznych „łowów na epopeję”, formę, która wciąż cieszyła się najwyższym prestiżem w literaturach Zachodu. Choć praca Alicji Stępniewskiej z jubileuszowego roku dwusetlecia urodzin poety *Mickiewicz w kręgu Homera. Struktura epicka „Pana Tadeusza”* (Lublin 1998) w znaczącym zakresie odnawia metodologicznie lekturę filologicznoklasyczną dzieła, nie weryfikuje ona stereotypu (przeciwnie, utrwała go) odnośnie do domniemanej dzieła tego homeryckości. W niniejszej książce, w rozdziale o Homerze i Wergiliuszu w świadomości i w praktyce twórczej Mickiewicza, staramy się wyznaczyć zakresy i granice stylizacji homeryckiej w *oeuvre* Mickiewicza oraz dowieść, że w danej fazie procesu literackiego i w danym momencie biografii twórczej poety nie tyle struktura epicka *Eneidy*, ile formy recepcji i historyczny prestiż tej epopei narodu politycznego stały się dla twórcy nadrzędnym źródłem inspiracji. Z podobnych przesłanek wyrosła refleksja nad *Panem Tadeuszem* jako domniemanym eposem słowiańskim. Koncepcja Kazimierza Wyki, sformułowana w książeczce *O formie prawdziwej „Pana Tadeusza”* (z roku 1955), została wprawdzie niebawem zdezawuowana przez samego autora w monografii *„Pan Tadeusz”. Studia o poemacie* (1963), lecz przecież przemówiła w niej słuszna obserwacja, że w soplicowskiej „historii szlacheckiej” są znaczące residua romantycznej ludowości,

romantycznego demokratyzmu. I jeśli ktoś czyta obecnie *Pana Tadeusza* tylko jako „apoteozę dawności”, jako zwierciadło staropolszczyzny, rozmija się z lekturą adekwatną, wydobywającą z poematu symbolikę przemiany ducha narodowego i obraz historycznej transformacji (transgresji) narodu, nakreślony przez „polskiego Marona z Jasińskiego duszą”. *Pan Tadeusz* wpisuje się (i poprzez datę swej publikacji, i poprzez kalendarz swej recepcji) w problematykę i etos nowoczesności polskiego romantyzmu.

Potwierdzenie takiej interpretacji polskiej epopei narodowej nietrudno znaleźć w dziejach jej recepcji. Adekwatna waloryzacja dzieła Mickiewicza okazała się możliwa dopiero na gruncie wolnościowych i demokratycznych idei pozytywizmu. *Pan Tadeusz* zaistniał wtedy zarówno jako swoiście „powieściowa” genealogia nowoczesnego społeczeństwa polskiego, jak również jako epopeja, ucieleśniająca najwyższe wartości literatury i kultury narodowej, dzieło inspirujące dla różnych dziedzin tej kultury, a wreszcie – arcydzieło rangi ponadnarodowej, dokonanie na miarę *Weltliteratur*. Stąd obecność w tej książce rozdziału o randze *Pana Tadeusza* w kulturze narodowej okresu rozbiorów. Archaizowana forma wypowiedzi naukowej w tym rozdziale niechaj będzie hołdem złożonym Stanisławowi Pigoniowi – Uczonemu i Pisarzowi.

W ciągu ćwierćwiecza, gdy powstawała ta monografia, pojawiły się nowe prace o poemacie: zwłaszcza ciekawe lektury estetyczne, hermeneutyczne. Ta książka rodziła się tak długo, jak tego wymagał proces kształtowania się i weryfikacji formułowanych tu koncepcji metodologicznych. Obecnie ten sposób myślenia o romantycznej formie otwartej można uznać za potwierdzony w wielu nowatorskich wykładniach dzieł z polskiego kanonu romantycznego. Dodam, że u schyłku roku 2023 praca ta ukazuje się, z punktu widzenia autora, w samą porę: staje się formą uczczenia kolejnej okrągłej rocznicy urodzin Adama Mickiewicza – już dwieście dwudziestej piątej.

Jak wspomniano w rozdziale VIII, w środowiskach inteligenckich dzieci bywały wcześniej inicjowane w lekturę *Pana Tadeusza*. Miałem szczęście doświadczyć tego w domu rodzinnym. Stąd książkę tę przypisuję Ojcu, dzięki któremu z tym Poematem obcuje i nie rozstaje się – od zawsze.

Kraków, w listopadzie 2023 roku

Bibliografia

- Abramowska J., „*Eneida*” czytana przez Sarbiewskiego, „Pamiętnik Literacki” R. 72, 1981, z. 3, s. 3-38.
- Adama Mickiewicza „*Pan Tadeusz*”, streściła M. Wysłouchowa, Lwów 1898, Wydawnictwo Imienia Kasyldy Kulikowskiej, 3.
- Adama Mickiewicza wspomnienia i myśli, oprac. S. Pigoń, Warszawa 1958.
- Adam Mickiewicz. *Reduta Ordon. Opowiadanie adiutanta. Antologia interpretacji*, oprac. i wstęp M. Woźniewska-Działak, Kielce 2023, *Album Romantyczne*, t. 3.
- Adam Mickiewicz w oczach Francuzów, wybór, oprac. i wstęp Z. Mitosek, przeł. R. Forycki, Warszawa 1999.
- Adam Mickiewicz w poezji polskiej i obcej 1818-1855-1955. (*Antologia*), oprac. J. Starnawski, Wrocław 1961.
- Bachórz J., *Jak pachnie na Litwie Mickiewicza i inne studia o romantyzmie*, Gdańsk 2003.
- Bachórz J., *Poezja a powieść. Romantyzm a realizm*, [w:] J. Bachórz, *Romantyzm a romanse. Studia i szkice o prozie polskiej w pierwszej połowie XIX wieku*, Gdańsk 2005, s. 12-26.
- Bachórz J., *Wstęp*, [w:] E. Orzeszkowa, *Nad Niemnem*, t. 1, oprac. J. Bachórz, Wrocław 1996, *Biblioteka Narodowa. Seria 1*, nr 292.
- Bajdor A., Natuniewicz H., „*Pan Tadeusz*” w ilustracjach, Gdańsk 1984.
- Balbus S., *Między stylami*, Kraków 1993, *Select*.
- Bednarek B., *Epos europejski*, Wrocław 2001, *Acta Universitatis Wratislaviensis*, nr 2326.
- Berlin I., *Protest przeciwko oświeceniu*, przeł. Z. Dorosz, „Literatura na Świecie” 1986, nr 6(179), s. 336-337.
- Bidwell G., *Walter Scott*, przeł. A. Bidwell, Warszawa 1963.
- Biegeleisen H., „*Pan Tadeusz*” Adama Mickiewicza. *Studium estetyczno-literackie*, Warszawa 1884.
- Boileau Despréaux N., *Sztuka rymotwórcza*, przeł. Maciuński, oprac. M. Siwiec, Kraków 2002, *Klasyka Mniej Znana*.
- Borowski L., *Uwagi nad poezją i wymową i inne pisma krytycznoliterackie*, wybór i oprac. S. Buśka-Wroński, Warszawa 1972, *Biblioteka Studiów Literackich*.

- Borowy W., *O poezji Mickiewicza*, red. Z. Stefanowska, A. Paluchowski, Lublin 1999, *Źródła i Monografie – Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, 170.
- Boy-Żeleński T., *Robak wojskowy i cywilny*, [w:] T. Boy-Żeleński, *O Mickiewiczu*, Warszawa 1949, s. 215-229.
- Breyer S., *Spór Horeszków z Soplicami. Studium z dziedziny problematyki prawnej „Pana Tadeusza”*, Warszawa 1955.
- Brodziński K., *List do redaktora „Dziennika Warszawskiego” o pieśniach ludu (1826)*, [w:] *Polska krytyka literacka (1800-1918). Materiały*, t. 1, oprac. J. Krzyżanowski, Z. Libera, E. Warzenica, Warszawa 1959, s. 147-151.
- Brodziński K., *Poezje*, t. 1: *Utwory wydane za życia poety*, oprac. i wstęp Cz. Zgorzelski, Wrocław 1959.
- Bruchnalski W., *Paralele niektóre między „Panem Tadeuszem” a „Męczennikami” Chateaubrianda*, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Leona Pinińskiego*, t. 1, Lwów 1936, s. 121-131.
- Bruchnalski W., *Reminiscencje w „Panu Tadeuszu” z Homera, Wergiliusza i Tassa*, „Pamiętnik Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza” R. 2, 1888, s. 107-121.
- Caillois R., *Od baśni do „science-fiction”*, przeł. J. Lisowski, [w:] *Odpowiedzialność i styl. Eseje*, wybór M. Żurowski, wstęp J. Błoński, Warszawa 1967, s. 31-34, *Biblioteka Krytyki Współczesnej*.
- Cellier L., *L'épopée romantique*, Paris 1954.
- Chateaubriand F.-R. de, *Génie du christianisme*, vol. 2, [w:] *Oeuvres complètes*, vol. 12, Paris 1827.
- Chateaubriand F.-R. de, *Geniusz chrześcijaństwa*, wybór, przekł. i wstęp A. Loba, Poznań 2003, *Biblioteka Christianitas. Najważniejsze Książki Chrześcijaństwa*, t. 12.
- Chateaubriand F.-R. de, *Pamiętniki zza grobu*, wybór, przekł. i koment. J. Guze, Warszawa 1991.
- Chrzanowski I., *Czym był Wergiliusz dla Polaków po utracie niepodległości?*, [w:] I. Chrzanowski, *Z epoki romantyzmu. Studia i szkice*, Kraków [1918], s. 71-99.
- Chrzanowski I., *Wzniosłość w „Panu Tadeuszu”*, „Pamiętnik Literacki” R. 31, 1934, z. 1/4, s. 13-28.
- Cocchiara G., *Dzieje folklorystyki w Europie*, przeł. W. Jekiel, wstęp J. Krzyżanowski, Warszawa 1971.
- Czapska M., *Szkice mickiewiczowskie*, Warszawa 1999, *Zrozumieć Mickiewicza*.
- Dąbrowski R., *Epopeja w literaturze polskiego oświecenia*, Kraków 2015, <https://doi.org/10.12797/9788376386256>.

Summary

Romantic Poem, Epic, Summa Poetica.

Pan Tadeusz by Adam Mickiewicz

The aim of this monograph is to reflect on and revise issues in the field of historical genology and literary aesthetics related to Adam Mickiewicz's *Pan Tadeusz*. The author seeks to answer questions such as whether the current understanding of *Pan Tadeusz* meets the criteria for historically adequate interpretation, and what significance exploring the artistic and aesthetic potential of the romantic poem – as well as reconsidering the attributes of *Pan Tadeusz* as a national epic poem and modern epic poem – would have for a deeper understanding of the work. The discussed work presents the highest complexity of features of an open romantic form: internal diversity of compositional elements and poetic language, intense intertextuality in terms of genre-specific style and imagery, richness of references to literary tradition, and forms of reception of literature from earlier epochs. This led the author to propose a series of methodological solutions in the field of aesthetic-genological reading within the context of historically adequate literary interpretation, including a description – inspired by romantic literary criticism – of the assumptions of the so-called universal poem and romantic genre categories (epic, lyricism, drama).

Chapter I of the monograph undertakes the description of *Pan Tadeusz* as a universal poem, a work built on epic narrative forms (infused from within by the elements of lyrical and dramatic speech), develops polarly contrasting and permanently converging genre aesthetics—epic and lyrical, of objective objectivity, and of subjective intimacy. The epic dynamics of this work lead from the presentation of the traditional world (dominated by storytelling) through novelistic temporalization and historical updating of the poetic world (traditional novel in verse), to the epic synthesis of the heroism of the protagonist and the collective hero, namely, Father Robak and the Legions, a world view typical of mystery plays, and a historiosophy of

freedom (heroic-mystery poem). Three domains of lyrical aesthetics are also distinguished: the autobiographical lyrical thread, the descriptive lyrical poem (associated with mythopoetic and metaphysical valorization of nature), and the poem of the author – the artist.

In the following three chapters (II-IV), issues related to the epic attribution of *Pan Tadeusz* are considered. The presence of Homer's and Virgil's epics in Mickiewicz's creative consciousness and literary practice is highlighted (Mickiewicz graduated in classical philology from the University of Vilnius). Homer's works, depicting an archaic knightly community, were incorporated into Hellenistic humanistic and modern national cultural programs, thanks to philologists from Göttingen and Herder's philosophy of history. Mickiewicz expressed these inspirations primarily in *Grażyna*, while in *Konrad Wallenrod*, he set the limits of Homeric stylization based on his new philosophy of history. *Pan Tadeusz* is patronized by Virgilian epic of political nation. In the peak period of Romanticism, during the émigré period of the poet's creative biography, Mickiewicz was inspired not so much by the epic structure of the *Aeneid* as by the forms of reception and historical prestige of this epic, which, in fact, had been ingrained in Polish noble culture for centuries, and after the fall of the Polish-Lithuanian Commonwealth, it became the patron of Polish independence poetry. Reflection on *Pan Tadeusz* as a presumed Slavic epic questions the titular concept of Kazimierz Wyka, formulated in the booklet *O formie prawdziwej „Pana Tadeusza”* [On the True Form of 'Pan Tadeusz'] (soon discredited by the scholar himself) but supports the valid observation that in Mickiewicz's "noble history," there are significant residues of romantic folklore, romantic democratism, which set the stage for social egalitarianism, the dissemination of private property and labor for the Polish nation. An immensely important, although neglected research problem is the European context of Mickiewicz's epic achievement. In the West, epic still enjoyed the highest prestige, and the epic form was a mark of value. In Germany, Johann Wolfgang von Goethe's *Hermann and Dorothea*, in France, François-René de Chateaubriand's *Les Martyrs*, and Walter Scott's novels were examined in England and on the continent with hope for the discovery of a modern European epic. At the early stages of writing *Pan Tadeusz*, Mickiewicz directly refers to the inspiration of Goethe and Scott; however, starting from Book IV, *Diplomacy and The Chase*, he moves towards his own specific

solutions, which will give the poem an unquestionable status as an original epic, the last one in Europe.

The next three chapters (V-VII) pave the way for the novelistic interpretation of *Pan Tadeusz*, an alternative analysis of the epic's interpretation. The main individual protagonist of the poem, Father Robak, appears as a complex figure, participating in different ways in the three states of the epic universe of Mickiewicz's work. Various epic roles manifest in his actions, and in the background of his metanoia, the path of spiritual improvement, the entire mystery universe is revealed. However, in the novelistic domain of the poem, in the foray subplot, it is not he but Gerwazy who is the protagonist. Considerations on *Byronism, or the hidden face of "Pan Tadeusz,"* lead the reader to Mickiewicz's borderline solutions of a modern novel nature: towards meditative melancholy and a misty, blurred ontic meaning of the presented world. The novelistic aspects of the poem have been revealed frequently and readily in the poem; in this monograph, it is concluded that alternative genological-aesthetic readings of *Pan Tadeusz* (both epic, and novelistic in the romantic sense of the term) create an alternative, an aporia that cannot be dismissed in the final analysis.

Adequate valorization of Mickiewicz's work turned out to be possible only in the context of the ideas of freedom and democracy of Positivism. *Pan Tadeusz* emerged then as both a uniquely "novelistic" genealogy of modern Polish society and an epic embodying the highest values of literature and national culture, a work inspiring various fields of culture, and finally – a work of supra-national rank, an achievement on the scale of world literature. Hence, the presence of a chapter in this book on the rank of *Pan Tadeusz* in the national culture during the partitions.

The conclusion of the considerations in this monograph aims at the currently popular issue of modernity in literature. Immediately after the fall of the November Uprising, treated as a catastrophe no less tragic than the Third Partition of the Polish-Lithuanian Commonwealth, Mickiewicz wrote a work speaking about the necessity of reconciling the nation with history, which the Poles could not shape, currently relying only on God's economy of salvation. He wrote a work about the transformation of the national spirit, in line with the spirit of the time. If someone currently reads *Pan Tadeusz* exclusively as an "apotheosis of the past," as a mirror of Old Poland, they miss the adequate reading of the program outlined, as

the Legions poet, Cyprian Godebski, desired, by the “Polish Maro with the soul of Jasiński.” *Pan Tadeusz* fits into the issues and ethos of modernity in Polish Romanticism, both through the date of its publication and through the calendar of its reception.

Keywords: Adam Mickiewicz, Romanticism, Romantic Poem, Epic, Ancient Epic, Slavic Epic, European Epic, Romantic Novel, Reception, Summa Poetica, Neo-Sarmatism, Modernization

W polu uwagi Autora znajdują się więc poemat romantyczny i epos. Od razu dodam, że tok myślenia Autora na temat struktury rodzajowej i gatunkowej *Pana Tadeusza* jest oryginalny i przedstawia gruntownie przepracowaną korektę najczęściej spotykanego w stanie badań romantycznego – nie tylko Mickiewiczowskiego – statusu kwalifikacji genologicznych. Wynika ona z uruchomienia koncepcji wielkiej formy i myślenia kategoriami estetycznymi, a to prowadzi do nader interesujących wniosków, w myśl których wielogatunkowe i różnorodziejowe sploty w materii utworu nie są efektem (parafrazując słowa Autora) „agregacji konwencji gatunkowych”, lecz stanowią „pole gry aspektów estetyczno-gatunkowych”. Badana na gruncie poematu wielka forma, którą Autor sytuuje w toku innych wielkich form Mickiewicza, nie jest tym samym mniej lub bardziej statycznym modelem dzieła, do którego badacz „przykłada” analizowany utwór, lecz jego teorią. Odkrywcze założenia zawarte w tych rozdziałach stanowią fundament pod ujęcia bardziej szczegółowe, co nadaje całej projektowanej książce spójności, a lektura kolejnych rozdziałów potwierdza wrażenie oryginalności i operacyjności wyłożonych koncepcji.

z recenzji wydawniczej Prof. dr hab. Elżbiety Nowickiej

<https://akademicka.pl>

